

Inleiding

Achter de opgezette dieren en gedroogde planten in natuurhistorische musea ligt een verborgen geschiedenis die nauw samenhangt met de Europese kolonisatie van Afrika, Azië en Zuid-Amerika.

AUTEURS FENNEKE SYSLING EN ESTHER VAN GELDER

Wie door het pas heropende Naturalis struint, het grootste natuurhistorische museum van Nederland, ziet dieren (en in mindere mate planten en mineralen) uit de hele wereld: van wollige jonge Hollandse eendjes en het vel van een komodoaraan tot een Afrikaanse olifant die overal boven uittorent. Een opgezet dier is er in de eerste plaats opgesteld als vertegenwoordiger van een bepaalde soort of van de biodiversiteit. Niet zo vreemd – het gaat hier immers om een museum over de natuur. Toch ontbreekt er iets aan de presentatie: de band met mensen, met geschiedenis en cultuur, lijkt losgesneden. Waar komen de objecten vandaan? Onder

welke omstandigheden is deze natuurlijke rijkdom bijeengebracht en wat waren de motieven? Dan blijkt dat de collecties van natuurhistorische musea nauw verweven zijn met de Nederlandse koloniale geschiedenis.

In dit themadeel beschouwen we natuurhistorische objecten niet als neutrale voorwerpen, maar als cultuurhistorische objecten. In een twintigtal objectbiografieën ontrafelen we hun relatie met het koloniale verleden van Nederland en België. Hun geschiedenis is af te lezen aan de verschillende nummers en aantekeningen op de museumstukken, maar is ook te vinden in archieven, reisverslagen en wetenschappelijke publicaties en zelfs in films die er ooit over zijn gemaakt. De voorwerpen komen uit grote musea als het Leidse Naturalis of

het AfricaMuseum in Tervuren, maar ook uit kleinere als het Missiemuseum Steyl, Natura Docet in Denekamp of de plantentuin Meise.

Er zijn honderden koloniale verhalen te vinden achter opgezette dieren, mineralen in bakjes, of planten op herbariumbladen. De aanwezigheid van Europeanen in de rest van de wereld had een enorme invloed op wetenschappelijk onderzoek en het uitbreiden van natuurhistorische collecties. Belgische natuuronderzoekers trokken naar de Congo en Nederlandse naar Indië en Suriname, omdat die regio's voor hen goed toegankelijk waren. Ze werden daartoe aangemoedigd door het moederland, want hun bijdragen hadden mogelijk praktisch nut – denk aan het lokaliseren van delfstoffen en het in kaart brengen van het land. Daarnaast was wetenschap een ideologisch project. Koloniale bestuurders konden ermee pronken en de nieuwe kennis gaf houvast bij het besturen van de kolonie. Hier gold: kennis is macht. Eenmaal terug in Europa hadden de verzamelde mineralen, planten en dieren ook meerdere functies: ze werden gebruikt voor natuuronderzoek en toonden de rijkdom van de koloniale bezittingen aan het publiek.

In dit nummer volgen we de voorwerpen op hun reis naar de musea. Dat laat goed zien hoe deze tak van de wetenschap werkte. Hoe belangrijk het was dat voorwerpen, en de daarmee samenhangende kennis, goed bewaard bleven op hun lange reizen over de wereld. De geschiedenis van het natuuronderzoek zit vol met

‘Er zijn honderden koloniale verhalen te vinden achter opgezette dieren of planten op herbariumvellen’

WONDEREN DER NATUUR

De vitrine apen, roofdieren en varanen van het Missiemuseum Steyl. Foto: Missiemuseum Steyl (Bart Beurskens).

mislukkingen als verkeerd geïnterpreteerde inheemse namen, sidderalen die maar niet levend de Atlantische Oceaan over kwamen, en exemplaren die zo slecht opgezet waren dat ze nauwelijks nog gelijkenis vertoonden met het levende dier. Maar als ze wel succesvol in Europa aankwamen, konden deze voorwerpen nieuwe disciplines en bijbehorende musea vormgeven.

Verder wordt duidelijk dat de onderneming van de Europese wetenschappers niet mogelijk was zonder inheemse kennis en hulp. Grotere expedities, zoals die van de Natuurkundige Commissie voor Nederlandsch-Indië, hadden soms wel zeventig lokale helpers. Die hielpen met jagen, deden het zware werk, zoals graven naar fossielen, werkten als vertalers of assisteerden bij het classificeren en etiketteren. In latere wetenschappelijke publicaties is van al deze *invisible technicians* en hun kennis van de natuur nauwelijks een spoor te bekennen.

We zien ook dat uiteenlopende culturen verschillend omgingen met

de natuur. Waar Banjarezen op Borneo krokodillen vingen om de balans te herstellen na een dodelijke aanval op mensen of vee, waren diezelfde krokodillen voor de westerse wetenschappers een belangrijk nieuw puzzelstukje om de diersoorten van de wereld in kaart te brengen.

Soms komen we opeens de gewelddadige politieke context tegen, zoals wanneer blijkt dat de vlinders van een collectie uit Nieuw-Guinea zijn verzameld door de politiek gevangenen in het strafkamp Boven-Digoel, waar de Nederlanders diegenen heen stuurden die tegen het koloniale bestuur protesteerden. Die realiteit staat in schril contrast met de kleurrijke vlinders die nu in een lade in het Koninklijk Belgisch Instituut voor de Natuurwetenschappen liggen, en juist daarom zijn deze verhalen het vertellen waard. ■

Fenneke Sysling is verbonden aan de Universiteit Leiden en is gastredacteur van dit themadeel. Esther van Gelder is wetenschapshistoricus en redacteur van *Wonderkamer*.

Lees meer

De discussie over de koloniale verzamelgeschiedenis van natuurhistorische musea is nog jong, maar zie: M. Carnall, J. Ashby en C. Ross, 'Natural history museums as provocateurs for dialogue and debate', *Museum Management and Curatorship* 28 (2013), 55-71; S. Das and M. Lowe, 'Nature Read in Black and White: decolonial approaches to interpreting natural history collections', *Journal of Natural Science Collections* 6 (2018), 4-14; I. Heumann, H. Stoecker, M. Tamborini en M. Vennen, *Dinosaurierfragmente. Zur Geschichte der Tendaguru-Expedition und ihrer Objekte, 1906-2018* (Göttingen, 2018); Sabrina Imbler, 'In London, Natural History Museums Confront Their Colonial Histories', *Atlas Obscura*, 14 oktober 2019; <https://www.atlasobscura.com/articles/decolonizing-natural-history-museum>